

# Andrius Navickas: Dar kartą apie šeimos vertybes

2005-08-08 www.bernardinai.lt

Džiaugiuosi, kad dienraštyje kilo diskusija apie šeimos vertybes (Nida Vasiliauskaitė „Apie šeimos vertybes“, Kęstas Kirtiklis „Apie krikščolinio rūmo spardymą“).

Vertas dėmesio ir tas faktas, jog apie šeimą diskutuoja būtent filosofai. Antikoje filosofija buvo kildinama iš nuostabos – pastangos pažvelgti į tai, kas tapo įprasta, tarsi nauju žvilgsniu, perskaityti primirštas reikšmes. Panašu, jog šeima šiandien yra tapusi keistai susvetimėjusia tema. Viena vertus, visi žino, kas ji yra. Juk kiekvienas (bent kol kas) turime motiną, tėvą, dažnas – taip pat ir seserų ar brolių, vaikų. Kita vertus, jei paklaustume, kam apskritai reikalinga šeima, kokį vaidmenį jį atlieka žmogaus, bendruomenės gyvenime, kaip ji perkeičia žmonių tarpusavio santykius – tikrai retas sugebėtų atsakyti. Dėl to, kad retai apie tai susimąstome. Deja, taip pat esame pripratinti ir prie faktiškumo tironijos. Esą turime kalbėti apie tai, kas yra, o ne apie tai, kas turėtų būti.

Pastarąją taisyklę bandoma primesti tiek politikoje, tiek politinėse teorijose. Esą neverta kalbėti apie tai, kokia turėtų būti šeima, bet reikia gerbti tuos būdus, kuriais čia ir dabar žmonės apibrėžia tarpasmeninius santykius. Su tuo tikrai nesutinku. Mūsų senoliai turėjo puikų posakį: jei kiaulė negali pakelti snukio į dangų, tai tikrai nereiškia, kad dangus nėra mėlynas. Deja, šiandien, paskelbę principus „viskas tinka“ ir „dėl skonio nesiginčijame“, mes nebedrįstame net garsiai ištartti savo įsitikinimų. Idant ko nors neįžeistume, mes paskelbiame, kad dangaus apskritai nėra. Nebent nedideli lopinėliai kiekvieno iš mūsų privačiuose pasauliuose.

Atleiskite už ilgą įvadą, tačiau tikrai jaučiu pareigą įspėti tuos skaitytojus, kurie įsitikinę, jog objektyvios tikrovės nėra, ir kiekvienas jos aprašymas – vienodai teisingas (suprask, vienodai neteisingas), kad šio teksto skaitymas jiems tebus tuščias laiko gaišimas. Tikrai nemanau, jog galiu pateikti neginčijamų atsakymų, tačiau esu įsitikinęs, kad noras geriau suprasti tikrovę yra kiekvienos tikros diskusijos tikslas. Tiesos siekio paralyžius, mano įsitikinimu, didžiulė daugelio nūdienos žmonių negalia. Na, bet ne apie negalią šis tekstas, bet veikiu apie N. Vasiliauskaitės straipsnį „Apie šeimos vertybes“.

Pradėsiu nuo argumento *ad hominem*. Vėliau bandysiu kalbėti tik apie N. Vasiliauskaitės pateiktus argumentus. Autorė yra jauna filosofijos daktarė, neseniai apgynusi labai įdomią disertaciją politinės filosofijos srityje. Negaliu pasigirti, kad gerai ją pažįstu, tačiau tiek, kiek teko susitikti bei diskutuoti, leidžia tvirtinti, jog tai tikrai gabi ir įdomi mąstytoja, turinti tvirtą nuomonę. Taip pat vertinu ir jos drąsą, nes, neabejoju, kad ji puikiai suprato, jog jos pateiktas tekstas gerokai disonuoja su krikščioniška šeimos samprata, kurią ne kartą „Bernardinai.lt“ gynė. Tai pabrėžiu, nes manau, kad autorė atstovauja nuosekliai pozicijai, o ne paprasčiausiai paberia po ranka pasitaikiusius argumentus.

Jei teisingai supratau tekstą „Apie šeimos vertybes“, jo pagrindą sudaro šešios tezės, dėl kurių ir noriu diskutuoti.

**1. Frazė „šeimos vertybė“ – tai JAV neokonservatorių ideologinis ginklas, panaudotas, siekiant politinių tikslų. Pats šios sąvokos vartojimas jau rodo, kad tai, kas daugelį metų buvo priimama kaip natūralus dalykas, šiandien praranda vertę žmonių akyse ir tenka griebtis politinių priemonių šeimai išsaugoti. Tačiau visi šie bandymai tėra lavono reanimavimas ir nenoras susitaikyti su pasikeitusia tikrove, kurioje žmonių santykiai įgyja vis įvairesnių pavidalų.**

Tikrai sutinku, kad JAV neokonservatoriai skiria didžiausią dėmesį šeimos politikai. Dėmesio ištakomis vertėtų vadinti gausius tyrimus ir tekstus, kurie pasirodė prieš keletą dešimtmečių. Juose buvo konstatuota, jog tradicinis šeimos institutas yra patekęs į krizę. Šios krizės simptomai: sparčiai didėjantis skyrybų skaičius, mažėjantis gimstamumas, tai,

kad vis daugiau vaikų gimsta ne santuokoje. Pradėta kalbėti apie sąsajas tarp šeimos krizės ir skurdo, smurto protrūkio. Neokonservatorių argumentai ilgainiui tapo JAV respublikonų socialinės politikos pamatu.

Tačiau visa tai nereiškia, kad rūpinimasis šeimos vertybėmis tėra „amerikoniškas išradimas“. Daugelyje Europos šalių kalbama apie šeimos instituto krizę. Tačiau vis dar svyruojama, kaip į ją reaguoti. Pripažįstama, kad šeimos krizė sąlygoja sunkią demografinę problemą, kuri savo ruožtu perauga į įvairias socialines problemas. Jei nebus imtasi jokių priemonių, gresia labai liūdni padariniai. Šiuo atžvilgiu tikrai neteisinga kalbėti, kad rūpestis dėl „šeimos vertybių“ tėra viešųjų ryšių triukas.

Beje, apie šeimos vertybes kalba ne tik politikai. Katalikų Bažnyčios dokumentuose šeimos krizės tema labai dažna. Popiežius Jonas Paulius II taip pat daug kalbėjo apie vyraujantį „skyrų mentalitetą“, kurį jis vadino viena iš didžiausių šiuolaikinio žmogaus bėdų.

Svarbus klausimas: ar įmanoma reformuoti tradicinę šeimos sampratą? Ar įmanoma tai padaryti politinėmis priemonėmis? Sutinku, jog beprasmiška politikams įsti į žmonių svetaines, tuo labiau - miegamuosius. Tačiau tikrai svarbu atkreipti dėmesį, kad dabartinė ekonominė sistema nėra palanki šeimoms bei vaikų auginimui. Būtent šioje vietoje galimos ir net būtinos reformos.

**2. Lietuvoje šeimos tema yra sakralizuota. Šaipytis iš šeimos nėra leistina, su ja susijusios vertybės priimanos kaip labai svarbūs ir įpareigojantys dalykai. Kiek kitokia situacija, pavyzdžiui, Amerikoje, kur toleruojama su šeima siejamų vertybių kritika.**

Deja, tai, jog Lietuvoje šeima labai gerbiama, yra eilinis mitas. Netgi galima teigti, kad retoje šalyje atrastume tokį atvirą šaipymąsi iš šeimos vertybių, santuokos kaip Lietuvoje. Pažvelkite vien į Lietuvos žiniasklaidą. Sutinku, kad Amerika yra kur kas įvairesnė valstybė nei Lietuva. Veikiausiai ten taip pat atrasime radiklios šeimos kritikos. Tačiau ji nėra tapusi norma.

Tiesa, Lietuvoje retas politikas (nebent Aušrinė Marija Pavilionienė) drįsta keikti šeimos vertybes. Tačiau nei politikų priimami sprendimai, nei asmeninis pavyzdys tikrai labai retai rodo pagarbą šeimai.

**3. Šeimos gynėjai ir garbintojai labai siaurai suvokia šeimą. Suvokimo pagrindas yra „tradicinis“ modelis, pasak kurio, šeima suvokiama kaip vyro ir moters sąjunga visam gyvenimui. Šioje sąjungoje vyras dominuoja, o moteris užima aptarnaujantį vaidmenį. N. Vasiliauskaitės tvirtinimu, „tradicinė“ šeimos samprata savo esme yra seksistinė, patriarchalinė, kraujo ryšį iškelianti aukščiau už išsilavinimą ar gabumus.**

Pirmiausia tikrai nemanau, kad mes turime rinktis tik iš dviejų alternatyvų: arba patriarchalinė šeima, arba gyvenimas pagal principą „viskas tinka“. Tai, jog šeima yra našta moteriai, mano įsitikinimu, yra dar vienas mitas. Esu įsitikinęs, kad šeima yra palankiausia erdvė skleisti brandiems žmonių tarpusavio santykiams. Tiek tėvų – vaikų santykiui, tiek intymiems sutuoktinių ryšiams.

Kai šiandien kalbu apie pagarbos šeimai trūkumą, pirmiausia turiu omenyje, jog yra suvešėjusi baimė įsipareigoti, atsakomybės erozija, trūksta noro išgirsti, atleisti ir perimti vienas kito naštas. Tikrai nemanau, kad stengdamiesi atkurti tradicinės šeimos vertybes, turėtume nekritiškai perimti ir su jomis dažnai siejamas ydas, tokias kaip patriarchalinį viešpatavimą ar griežtą alternatyvą - šeima ar išsilavinimas.

**4. „Tradacinė“ šeimos modelis paralyžiuoja vaizduotę ir riboja jos narių savirealizacijos galimybes. Pavyzdžiui, šeimoje vaikams įteigiama, kad jie ateityje būtinai turės kurti panašią šeimą. Moteriai įteigiama, jog ji turi gimdyti ir auginti vaikus. Pagrindinė socialinė „tradicinės“ šeimos funkcija yra nukreipti vaiką konkrečia linkme, nebandant ugdyti jo savitumo.**

Teisė į savirealizaciją – yra šiuolaikinio žmogaus šūkis. Tačiau dažnai jis priimamas pernelyg paviršutiniškai. Dažnai tai, ką mes vadiname savirealizacija, tampa vartojimo industrijos primetamais vaidmenimis. Todėl tie, kurie džiaugiasi išsivadavę iš krikščioniškos perspektyvos „gniaužtų“, dažnai atsiduria tikros vergystės čiuptuvuose.

Mano įsitikinimu, krikščionybė, taip pat ir krikščioniška šeimos samprata ne paralyžiuoja, bet brandina vaizduotę. Be kita ko, teigdama, kad žmogaus faktiškumas ir baigtinumas yra tai, ko nevalia paneigti. Visi bandymai nepripažinti ribų turi skaudžių padarinių. Jei gimiau vyru, turiu bandyti išskleisti savąją vyrišką tapatybę. Jei manau, kad buvimas vyru pažeidžia mano laisvę būti viskuo – tai susipainiojimas žodžiuose.

Tikrai sutinku, kad būti vyru – nebūtinai reikia būti agresyviu, šiurkščiam ir siekti dominuoti. Šiuolaikinio pasaulio pasiekimas, mano galva, yra platesnis žvilgsnis į „vyriškumą“ bei „moteriškumą“, tačiau toks žvilgsnis nustoja būti vertingas, kai bando neigti, jog mes turime tam tikrą prigimtį *nukreiptumą*.

Apie žmogaus prigimtį, mano manymu, galima pasakyti tokią metaforą. Žmogus plaukia laivu per jūrą. Jis gali kreipti laivą įvairiomis kryptimis, tačiau visais atvejais plaukti laivu – tai judėti tam tikru būdu. Šiuolaikiniai įvairūs patarėjai pradeda šiam žmogui tvirtinti, kad buvimas laive labai apriboja jo galimybes. Žmogus pagalvoja ir sutinka su tuo. Tada šoka į jūrą ir... Ar tikrai tampa laisvesnis ir ne toks suvaržytas?

##### **5. „Tradicionis“ šeimos modelis puoselėja ideologiją, pasak kurios, moteriai svarbiau šeima nei karjera.**

Ši tezė nurodo labai sudėtingą ir subtilią problemą. Mano įsitikinimu, tikrai galima harmonija tarp įsipareigojimų šeimai bei išsilavinimo, dalyvavimo darbo rinkoje. Tai pasiekti nėra lengva, nes gyvename iškreiptų veidrodžių karalystėje. Labai ilgą laiką teigta, kad moters vieta tik šeimoje. Paskui kilo sąjūdis, jog moters vieta tik biure ar universitete. Nemanau, jog šis sąjūdis moteris padarė labai laimingas. Kiekvienas harmonijos sugriovimas turi skaudžių padarinių. Deja, šiandien viešojoje erdvėje moteriai peršamas modelis, kad jos pareiga daryti karjerą bet kokia kaina. Privatus gyvenimas tokiu atveju virsta tik seksualinio instinkto tenkinimu, bet ne visavertiškos savisklaidos erdve. Moteris nuskurdinama ne mažiau nei tada, kai ji „prirakinama“ prie viryklės ir skalbimo mašinos.

##### **6. Santuokos ir šeimos metafizika niekada nebuvo esminė krikščionio identiteto dalis, todėl dabartinių krikščionių pastangos tiek daug dėmesio ir įkarščio skirti šeimos gynimui yra nesusipratimas.**

Sutinku, kad apie santuoką viešai pradėta kalbėti tada, kai ji prarado savaiminės gėrybės statusą. Šiuo atžvilgiu dabartinės kalbos apie santuoką toli gražu nereiškia, kad gyvename pagarbos santuokai klestėjimo laikais. Kita vertus, tikrai neteisinga sakyti, jog santuokos ir šeimos metafizika nebuvo svarbi šeimos identiteto dalis. Jau pasakojime apie pasaulio sukūrimą girdime žodžius apie tai, kad žmogui reikia kito žmogaus. Biblija neuždeda mums rožinių akinių. Ji aiškiai sako, jog santykiai yra sudėtingas dalykas ir didelis išbandymas. Kita vertus, krikščionybė pripažįsta, kad šeimos kūrimas nėra vienintelis galimas žmogaus siekis. Teigiama skaistumo puoselėjimo svarba, taip pat siekis visą gyvenimą skirti išskirtinai tarnystei Dievui. Tačiau visą laiką pabrėžiama, kad, kalbant apie dviejų žmonių tarpusavio santykius, kurie yra daugiau nei draugystė, santuokinis įsipareigojimas yra ta erdvė, kur jie gali bręsti bei įveikti iššūkius.

Mano pateiktos pastabos ir argumentai, tikiu, paskatins diskusiją, o ne ją numarins. Jei rašyčiau didesnį traktatą, argumentus reikėtų gerokai papildyti ir tikslinti. Deja, dienraščio formatas verčia apsiriboti tuo, ką pateikiu Jūsų teismui.